

ความเสมอภาคทางเพศในทัศนะของมิเชล ฟูโกต์ : เพศวิถี

Michel Foucault's Gender Equality Concept: Transgender

เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย

Penphan Fuangfooloy

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Email: f.penphan@gmail.com

Received October 15, 2019; **Revised** October 18, 2019; **Accepted** December 21, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการศึกษาแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เกี่ยวกับปัญหาวิถีชีวิตของสตรีเพศและผู้ซึ่งมีเพศสภาพเป็นสตรีเพศ ซึ่งมีสาเหตุมาจากอำนาจ วาทกรรม และประวัติศาสตร์ความคิด ที่ครอบงำชีวิตและความเป็นปัจเจกชน รวมถึงเป็นเครื่องกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมของสตรีเพศ จนทำให้สตรีเพศมีบทบาทเหมือนสิ่งมีชีวิตที่ต้องทำตามหน้าที่ซึ่งมีวิถีชีวิตภายใต้อำนาจของเพศชาย แม้ว่าสตรีเพศในเรื่องนี้จะเป็นผู้ที่สามารถสร้างอัตลักษณ์ได้ในพื้นที่ส่วนตัว หากแต่พื้นที่ส่วนตัวของเธอตลอดทั้งนั้นก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สาธารณะในสังคม ทำให้สตรีต้องเผชิญหน้ากับบริบทของอำนาจในรูปแบบต่างๆ ที่เข้ามาปฏิบัติการกับชีวิตและวิถีชีวิต เป็นสาเหตุให้สตรีเหล่านั้นมีร่างกายที่อยู่ภายใต้การบงการ ขาดอิสรภาพและเสรีภาพ สตรีเพศจึงเป็นผู้ที่ถูกพันธนาการไว้ด้วยเงื่อนไขทางสังคม

คำสำคัญ: สถานภาพทางสังคมของสตรี; การครอบงำ; ปัญหาของสตรีเพศของมิเชล ฟูโกต์

Abstract

This article is written for to study of Michel Foucault's concept concerning women's life ways problems and sexuality basically derived from power, discourse and historical ideas dominating people's life including individuality that determines women's social status. Consequently, they have been being controlled by male role. Despite being able to create their identity within their frameworks, yet those frameworks have been being social public places where women have been still facing with various forms of power influencing upon their ways of life bringing them the endless

power of domination and thereby getting no freedom and liberty. By virtue of this, women are in social bondages forever.

Keywords: Women's Social Status; Power of Domination; Foucault's Concept of Women's Problems

บทนำ

มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันทางธรรมชาติ ทั้งสถานภาพ และศักยภาพของความเป็นมนุษย์ (สมภาร พรหมทา, 2538) เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นไปโดยธรรมชาติ และเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถครอบครองในเบื้องต้นนั้นเสมอทั้งสิ้น เช่น การเป็นตัวอ่อนที่อยู่ในครรภ์มารดา หรือความเป็นเพศสภาพ ถึงแม้ว่าหลักเกณฑ์สากลทางชีววิทยาได้จำแนกมนุษย์เพียง 2 เพศ คือ เพศชาย เพศหญิง เพื่อแสดงสถานะแห่งการดำรงเผ่าพันธุ์เท่านั้น หากแต่มนุษย์ยังมีวิถีชีวิต (Life Ways) ที่ต้องดำเนินไปภายใต้กฎของธรรมชาติและกฎของธรรมชาตินี้เองที่เป็นสัญญาณบอกให้มนุษย์ทุกคนรับรู้เงื่อนไขว่าทั้งเพศหญิงและเพศชาย ล้วนต้องมีความเสมอภาค มีสิทธิ และเสรีภาพขอความเป็นมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนสิทธิโดยธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิโดยธรรมชาตินี้ถือว่ามนุษย์ซึ่งหมายถึงบุคคลทั้งปวงโดยไม่ยกเว้น ย่อมครอบครองไว้ซึ่งสิทธิขั้นพื้นฐานที่แน่นอน (เกษียร เตชะพีระ แปล, 2558) เช่น สิทธิเหนือชีวิต, เสรีภาพ, ความมั่นคง และความสุข โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นสายใยแห่งวิถีชีวิต

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะใช้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายหญิงหรือความสัมพันธ์ในเพศตรงข้ามเป็นพื้นฐานในการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ของตนก็ตาม แต่วิถีชีวิตของมนุษย์นั้นก็ยังถูกกำกับไว้ด้วยวิธีการสร้างพลเมือง (modes of subjectification) ด้วยการกำหนดกติกาทางจริยธรรมเพื่อเป็นเงื่อนไขในการสร้างอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (สายพิณ ศุพุททมงคล แปล, 2558) โครงสร้างของการก่อร่างพลเมืองนี้ เป็นลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และสิ่งที่เรียกว่าอำนาจที่มนุษย์ปรารถนานั้นเกิดจากสัญญาตญาณของสัตว์การเมือง (ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, 2556) ที่ต้องการรวบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ตนหรือกลุ่มของตนเท่านั้น รูปแบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์จึงมีเงื่อนไขของความสัมพันธ์ที่ถือหลักการจัดแบ่งอำนาจ (Deconcentration) และผลประโยชน์ (เนืองน้อย บุญเนตร, 2529) เฉพาะกลุ่มบุคคลหรือบุคคลเฉพาะเพศเดียวกันเป็นหลักเท่านั้น เมื่อเงื่อนไขของความแตกต่างดังกล่าวนำไปสู่การยึดครองพื้นที่ของอำนาจ ทั้งการกดขี่ การเอาเปรียบสตรีเพศกลายเป็นความไม่เท่าเทียมกันตลอดมา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วสตรีเพศจะมีชีวิตที่ดีต่อไปได้อย่างไร

ในบทความนี้ได้นำทัศนะของมิเชล ฟูโกต์ เป็นฐานในการอธิบายถึงสาเหตุของความไม่เสมอภาคที่ส่งผลต่อสตรีเพศ และผู้ซึ่งมีเพศภาวะเป็นสตรี โดยพิจารณาด้วยบริบทพื้นที่ของอัตบุคคลทางการเมือง และพื้นที่ของอัตบุคคลที่เป็นปัจเจกชน เพื่อพิจารณาความเสมอภาคทางเพศที่มีต่อกลุ่มเพศวิถี ซึ่งมีอยู่ 2 กลุ่มที่ได้นำมาพิจารณาเป็นหลักคือ ทางกายภาพและจิตใจ โดยจะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

ทัศนะเรื่องความเสมอภาคทางเพศ ของมิเชล ฟูโกต์

มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักปรัชญาการเมืองแนวโครงสร้างนิยม ผู้ซึ่งพยายามปลดปล่อยความคิดผู้คนให้มีเสรีภาพด้วยความมั่นใจในอำนาจของตนเอง (Michel Foucault, 2551) จนได้รับการขนานนามว่าเป็นนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่อง “ความเป็นชายขอบสังคม” (ทองกร โภคธรรม แปล, 2554) จุดเริ่มต้นแนวคิดของ ฟูโกต์เกิดขึ้นจากความฝักใฝ่ที่จะศึกษาในด้านมนุษย์และสังคม ด้วยแนวทางซึ่งเรียกว่า แนวหลังสมัยใหม่ ที่มุ่งอธิบาย “มนุษย์” จนทำให้เข้าใจปัญหาที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลและวิถีชีวิตในสังคม นอกจากเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจแล้ว ฟูโกต์ยังชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างการก่อร่างพลเมืองนั้นมีฐานอยู่ที่พฤติกรรมทางเพศ ที่ต้องกระทำตามธรรมเนียมปฏิบัติของสังคม ซึ่งมีรูปแบบการแสดงออก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามกติกาทักษะจริยธรรมจนทำให้มนุษย์หลุดออกจากกรอบของการเป็นนายของตนเอง นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำ การกดขี่ทางเพศ และการเรียกร้องอำนาจตามสิทธิโดยธรรมชาติของบุคคล ฟูโกต์วางกรอบการศึกษาหลักไว้ 2 มิติ คือ

1. มิติการปฏิบัติการของความสัมพันธ์

ฟูโกต์ มองว่าไม่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจใดที่ปราศจากความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน การปฏิบัติการของความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงต้องมีเครื่องมือเพื่อที่จะใช้เป็นแว่นขยายในมองหามิติของการเชื่อมโยงและการทำงานร่วมกันในพื้นที่การศึกษานั้นๆ ซึ่งประกอบด้วยหลักแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

ก. อำนาจ (Power)

ฟูโกต์ มีแนวคิดว่า อำนาจ (Power) คือ สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน แต่เคลื่อนไหว (Mobile) ไหลสลับไปตามเงื่อนไขได้ด้วยการทำงานบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการปฏิบัติการของความสัมพันธ์ อำนาจมีลักษณะเป็นพลังงานที่ไม่อาจจับต้องได้ แต่ถ้าได้ไปสัมผัสกับสิ่งใดที่ลงตัวก็จะแสดงตัวขึ้นมา (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2552) ฟูโกต์ เสนอมุมมองเกี่ยวกับอำนาจซึ่งไม่ใช่อำนาจในแบบของการ “กดขี่” หรือการ “มอมเมา” แต่เป็นอำนาจที่ควบคุมผ่านกระบวนการสร้างบรรทัดฐาน (la normalisation) โดยมีระเบียบวินัย (la discipline) เป็นอุปกรณ์สำคัญที่คอยกำกับผู้คนให้อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน ฟูโกต์ ศึกษาบทบาทของอำนาจที่ครอบงำบุคคลและสถาบันต่างๆ เพื่อยืนยันว่าอำนาจนั้นปฏิบัติการอยู่ทุกระบวนการ และอาจจะไปสถิตอยู่ในความสัมพันธ์ย่อยๆ ขนาดเล็ก (Micro Power) หรือไปสวมทับอยู่ในร่างกายของคนด้วยกรอบความรู้ ฟูโกต์ ใช้กรอบความรู้เพื่อมองว่าเราให้ความสำคัญกับอะไรเป็นเกณฑ์ในการจำแนกและกำหนดความเป็นบุคคลสมัยที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจมีทั้งความต่อเนื่องและไม่ต่อเนื่อง ความรู้ที่มุ่งอธิบายบางสิ่งบางอย่างแต่พยายามปกปิดบางสิ่งบางอย่างในรูปแบบที่ต่างกัน (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2552) ฟูโกต์ เชื่อว่าไม่มีความรู้ใดเหนือกว่าความรู้อื่น เช่น เราไม่อาจบอกได้ว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นจริงแท้กว่าความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชนชาวเขาจะไม่มีความจริงแท้แน่นอนกว่าความรู้ของคนในเมือง หากแต่ความรู้ส่วนใหญ่ที่ถือว่าเป็นความจริงจะเป็นความรู้ของผู้มีอำนาจ และถูกใช้เป็นอำนาจของผู้ครอบครองอำนาจ ดังนั้นความรู้ใดก็ตามที่ตกอยู่ในการครอบงำของอำนาจแล้ว จะไม่สามารถแยกตัวออก

จากอำนาจได้ เช่น การสร้างชุดความรู้ที่ว่าเพศหญิงจะต้องมีความละเอียดอ่อน นุ่มนวล เหมาะกับงานฝีมือ งานบ้าน เลี้ยงดูบุตร เท่านั้น ในขณะที่เพศชายต้องทำงานที่ใช้พลังกำลัง ทำงานนอกบ้าน คอยปกป้องเลี้ยงดูบุตรและภรรยาของตน

ฟูโกต์ มองว่าอำนาจที่เกี่ยวกับสตรีเพศนั้นเป็นผลมาจากความรู้ซึ่งถูกครอบงำไว้ด้วยอำนาจจนไม่สามารถแยกตัวออกมาเป็นอิสระจากอำนาจนั้นได้ สตรีเพศจึงถูกควบคุมไว้ด้วยขอบเขตของระเบียบวินัย ซึ่งเป็นเครื่องมือของอำนาจ สตรีจึงมีบทบาทเพียงแค่การกระทำตามหน้าที่ และมีสถานะทางเพศอยู่ภายใต้อำนาจของเพศชายซึ่งเป็นผู้ครอบครองอำนาจนั่นเอง การกดทับของอำนาจทำให้สตรีเพศขาดอิสรภาพ ไม่มีแม้แต่สถานภาพที่เท่าเทียมเพื่อการดำรงอยู่ของตัวตน ฟูโกต์ ยอมรับว่าอำนาจต่างๆ นั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีคำตอบเนื่องเพราะขึ้นอยู่กับยุคสมัยและกาลเวลาเป็นสำคัญ

ข. วาทกรรม (Discourse)

วาทกรรม หมายถึง ความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งถูกนิยามว่าเป็นความจริง (Truth) และความจริงนั้นจะอยู่ภายใต้กรอบความรู้แบบหนึ่งของการปฏิบัติการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งไม่ใช่ระบบที่จะปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมข้อคิดได้ วาทกรรมจึงเป็นเรื่องอำนาจและความพยายามในการสร้างพรหมแดนเพื่อแบ่งแยก กีดกัน ลดทอน หรือการควบคุมความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2552) วาทกรรมไม่ได้เป็นแค่ผลลัพธ์จากการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการครอบงำเท่านั้น แต่วาทกรรมคือตัวอำนาจที่เข้าไปยึดโยงพื้นที่ในช่วงเวลาหนึ่ง โดยการทำให้มนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของวาทกรรมต่างๆ ด้วยความเชื่อและความเชื่อเหล่านั้นถูกครอบงำด้วยความจริงและความรู้อีกชั้นหนึ่ง ที่ทำให้ร่างกายของมนุษย์ตกอยู่ในปวงของอำนาจ ที่คอยบีบคั้น ห้ามปราม ผูกมัด รวมถึงการควบคุมร่างกายอย่างไม่รู้จบ (ทองกร โภคธรรม แปล, 2554) ฟูโกต์อธิบายขอบเขตของวาทกรรมว่า เป็นขอบเขตของความคิดต่างๆ ของปฏิบัติการที่ถูกจำกัดวงเอาไว้ให้อยู่ในพรหมแดน ตั้งแต่กฎของการก่อรูปและเงื่อนไขของการดำรงอยู่ ดังนั้นฐานความคิดเดิมทางประวัติศาสตร์ของวาทกรรมใดวาทกรรมหนึ่งจึงไม่ขึ้นอยู่กับวาทกรรมอื่นที่อาจจะลึกซึ้งมากกว่า ทั้งที่ดูว่าจะเหมือนกัน และแตกต่างกัน ฟูโกต์ วิเคราะห์วาทกรรมให้เห็นถึง “ธาตุแท้” ในสิ่งนั้นว่า สิ่งที่ดูเหมือนว่าจะธรรมดาสามัญ ไม่มีปัญหา แต่แท้จริงแล้วมีปัญหา ซึ่งปัญหาต่างๆ เมื่อเกิดขึ้นจะส่งผลต่อมนุษย์โดยตรงทั้งสิ้น ฟูโกต์ อธิบายว่าวาทกรรม (Discourse) ก็คือความรู้และความจริงที่มีอิสระและมีอำนาจในตัวเองในการกำหนดและบงการ การก่อรูปวาทกรรมส่วนใหญ่จะมีจุดกำเนิดจากกลุ่มคนที่สังคมเชื่อว่ามีความสามารถและเข้าถึงสังคมได้ เช่น นักบวช เจ้าศักดินา ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำ และเจ้าลัทธิ เมื่อใดก็ตามที่วาทกรรมไหลเวียนเผยแพร่ออกไป และถูกฉกฉวยไว้ด้วยอำนาจประเภทต่างๆ ผู้คนจำนวนมากกลายเป็นวัตถุนิรนาม ซึ่งถูกใช้เป็นแหล่งอ้างอิงสาธารณะ เพื่อช่วยให้คำพูดต่างๆ ของบุคคลเหล่านั้นเป็นที่เชื่อถือ และถูกยอมรับให้เป็นกรอบของสังคมหรือกรอบความรู้ในยุคนั้นๆ ฟูโกต์ ชี้ให้เห็นว่าสังคมในแต่ละยุคล้วนอุปโลกน์ชุดความรู้ของตัวเองขึ้นเป็นสังคม ที่ไม่มี

ความเป็นสากลเพราะความเป็นสากลนั้นต้องมีเอกภาพในตัวเอง ไม่เปลี่ยนแปลงหรือผันแปรไปตามกาลเวลา

สำหรับเรื่องความเสมอภาคทางเพศ พูโกต์ มองว่าแนวคิดเรื่องวาทกรรมที่เกี่ยวกับสตรีเพศ ว่าสตรีเพศไม่ควรตกอยู่ภายใต้กรอบความรู้อย่างหนึ่งซึ่งถูกนิยามว่าเป็นความจริง และมีอำนาจในการกำหนดหรือบงการชีวิตและวิถีแห่งสตรีเพศ เพราะวาทกรรมเหล่านั้นถูกอุปโลกน์ขึ้นมาเพียงเพื่อการครอบงำสตรีเพศโดยตรง ไม่ว่าจะเป็น วาทกรรมทางศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ยุคสมัยของสังคม ความเชื่อในการปฏิบัติของสตรีเพศ เช่น สตรีเพศจะถูกสอนให้มีความรักนวลสงวนตัวเพื่อรักษาชื่อเสียงของพ่อแม่และวงศ์ตระกูล การจำกัดขอบเขตการเรียนรู้แค่การดูแลงานในบ้าน ฝึกหัดงานฝีมือ และเลี้ยงดูบุตรเท่านั้น ส่วนการทำงานนอกบ้านเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว การทำศึกสงคราม การกระทำพิธีกรรมทางศาสนา จะต้องเป็นหน้าที่ของเพศชายเท่านั้น

ค. ประวัติศาสตร์ความคิด (History Ideas)

พูโกต์ เสนอว่าร่างกายของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ได้จารึกหรือทำลายอะไรกับร่างกายไว้บ้าง ร่างกายในความหมายของพูโกต์มีอยู่สองส่วนด้วยกันคือ ร่างกาย (body) ในส่วนที่ยังเป็นของมนุษย์ และร่างกาย (ประชากร) ที่ยังต้องเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเมื่อมาถึงจุดนี้เราอาจต้องพิจารณาร่วมกับสิ่งที่ยึดโยงและเกี่ยวพันกัน เช่น ความคิดเรื่องสถานภาพ เพศ หรือความเป็นตัวตนของมนุษย์ ซึ่งจะผันแปรไปตามอำนาจและความรู้ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละช่วงของยุคสมัย พูโกต์อธิบายให้เห็นว่าร่างกายมนุษย์นั้นถูกคุมขังโดยพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนา ที่ถือเป็นเทคนิคสำคัญอย่างหนึ่งของอำนาจที่จะกระทำต่อมนุษย์จากมนุษย์ด้วยกัน โดยใช้ความแตกต่างทางเพศเป็นเครื่องมือปฏิบัติการทางสังคม จนมีความต่อเนื่องในการครอบงำ ควบคุม กดขี่ ทั้งความคิด จิตใจ และร่างกาย จนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะทางเพศ พูโกต์ มองว่าความต่างทางเพศไม่ใช่เรื่องของธรรมชาติ แต่เป็นกลุ่มความคิดที่ถูกสร้างขึ้นมาในช่วงเวลาหนึ่งของประวัติศาสตร์ เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นอัตบุคคล พูโกต์ มีความเห็นว่าประวัติศาสตร์ความคิดมีลักษณะของความไม่ต่อเนื่อง (discontinuity) ของ ความสัมพันธ์ (rapport) ระหว่างปัจจัยต่างๆ ในปรากฏการณ์ เป็นความสัมพันธ์ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา พูโกต์ เชื่อว่าประวัติศาสตร์ทางความคิดไม่นำไปสู่ความก้าวหน้าใดเลย แต่กลับกลายเป็นการช่วงชิงอำนาจด้วยชุดความรู้ที่สร้างอำนาจให้กับวาทกรรม พูโกต์ จะพยายามเปิดผ่านการศึกษาสังคมของสตรีเพศในแบบใหม่ ที่สร้างความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติของความแตกต่างทางเพศ ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดที่ให้ความจริงที่เป็นความรู้ในมิตินี้โดยตรง

ในประเด็นประวัติศาสตร์ความคิดถือว่ามีส่วนสำคัญในการตรึงสถานภาพทางเพศให้ติดอยู่กับความคิดเดิมๆ เช่น สตรีเพศไม่สามารถบวชพระได้ สตรีเพศไม่สามารถเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองได้ หรือเพศชายไม่ควรทำงานบ้านหรือทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตร ดังนั้นการกีดกันให้สตรีเพศออกห่างจากสิทธิ เสรีภาพ อิสรภาพของตนเอง ด้วยชุดความสัมพันธ์ที่ถูกประดิษฐ์มาจากอำนาจ ความจริง และความรู้เพื่อใช้เป็นวาท

กรรมทางสังคม พูโกต์ เสนอให้หรือสร้างรูปแบบของสังคมใหม่ๆ ซึ่งจะไม่อิงอาศัยความต่อเนื่องของกาลเวลาและความตายตัวของมโนทัศน์ดังกล่าว พูโกต์ มองเรื่องประวัติศาสตร์ความคิดเกี่ยวข้องกับสตรีเพศว่า สตรีเพศถูกประวัติศาสตร์ความคิดครอบงำ และกดขี่ เพื่อกำหนดให้อัตลักษณ์นั้นติดอยู่กับความรู้และอำนาจในแต่ละช่วงของยุคสมัย สตรีเพศจึงถูกควบคุมเรื่องความสัมพันธ์ ความพึงพอใจ ด้วยความเชื่อเดิมๆ เท่านั้น ที่ไม่ควรยึดติดอยู่กับความตายตัวของกาลเวลาเพียงอย่างเดียว

2. มิติเกี่ยวกับพื้นที่ในอัตบุคคล

พูโกต์ เป็นนักปรัชญาที่ให้ความสำคัญในเรื่องของสภาพภาพของสตรีเพศ และความสัมพันธ์ระหว่างเพศต่างๆ พูโกต์ สนใจการปฏิบัติการเชิงอำนาจที่กระทำกับบุคคลที่เรียกว่า อัตบุคคล ซึ่งเป็นผลผลิตจากการปฏิบัติการของวาทกรรมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในลักษณะที่แตกต่างกันตามเงื่อนไขของประวัติศาสตร์ทางสังคมสมัยนั้นๆ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2552) ทั้งอัตบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางการเมือง และอัตบุคคลที่ยังคงอัตลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะ ดังนี้

1. อัตบุคคลทางการเมือง อัตบุคคลทางการเมือง หมายถึง บุคคลที่มีร่างกาย (ประชากร) ตกอยู่ภายใต้การทำงานของวาทกรรมจากสถาบันสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจที่กระทำต่อร่างกาย พูโกต์อธิบายเรื่องนี้ด้วยการนำเสนอแนวคิดเรื่อง “ร่างกายใต้การบงการ” (Docile Body) เพื่อโต้แย้งกับความเข้าใจที่มีอยู่เดิม และสร้างความย้อนแย้งต่อความคิดที่ว่าคนเราสามารถควบคุมร่างกายของตนเองได้ ทั้งที่จริงแล้วร่างกายของคนเรานั้นอาจจะถูกควบคุมโดยไม่รู้ตัวก็ได้ เช่น เมื่อคนไข้ถูกแพทย์วินิจฉัยว่าเป็นโรคมะเร็ง ร่างกายของคนไข้คนนั้นก็อ่อนปวกเปียก ยอมสยบให้แพทย์จัดการกับร่างกายของตนอย่างไรก็ได้ ขอเพียงให้หายจากโรคร้ายนั้นๆ แล้วกัน หรือเรื่องของสรีระร่างกายที่นิยามว่าผู้หญิงสายนั้นจะต้องพอม และความพอมนั้นเองที่จะทำให้ผู้หญิงสวายผู้หญิงที่ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมดังกล่าวจึงยอมเจ็บปวดเพื่อให้ได้ความสวยงามนั้น เช่น การไปดูดไขมันออกจากหน้าท้อง จนบางครั้งอาจทำให้เสียชีวิตก็ยอม หรือกรณีที่หญิงสาวบางคนเสริมความงามด้วยการใช้เครื่องสำอางจำนวนมาก โดยคิดไปเองว่าทำไปเพื่อตัวเองแต่จริงๆ แล้ว เราไม่ได้ทำไปเปล่าๆ เพราะเราต้องเสียค่าใช้จ่ายไปกับมูลค่าของเครื่องสำอางจำนวนมาก ที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่าร่างกายตกอยู่ภายใต้การบงการของอำนาจอย่างหนึ่งทำให้ร่างกายต้องกลายเป็น “ร่างกายใต้การบงการ” การยินยอมให้ความคิดนั้นเข้ามายึดโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายและจิตใจของตนเอง จนความคิดดังกล่าวมีอำนาจบงการชีวิตโดยไม่รู้ตัว ย่อมแสดงให้เห็นว่าอำนาจนั้นมีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงครอบงำที่ซับซ้อน ซึ่งกดทับอยู่ในจิตใจและร่างกายไปพร้อมๆ กัน

พูโกต์ มองว่าอัตบุคคลทางการเมืองเกี่ยวข้องกับสตรีเพศในเรื่องของผลที่เกิดจากการก่อรูปด้วยการปฏิบัติการของอำนาจ วาทกรรม และประวัติศาสตร์ความคิด เพื่อกำหนดต่อร่างกายมนุษย์ทั้งการควบคุม ครอบงำ และบงการ โดยที่ไม่เปิดช่องทางอื่นใดให้กับสตรีเพศได้มีเสรีภาพ หรือแสดงความเป็นตัวของตัวเองได้เลย ซึ่งทั้งหมดนั้นไม่ใช่การครอบงำอย่างตรงไปตรงมา แต่ซับซ้อนไปด้วยมิติของระบบ

ความสัมพันธ์ทางอำนาจ จากผู้ถือครองอำนาจที่เหนือกว่านั่นเอง เช่น อำนาจจากสังคมกำกับสตรีเพศไว้ว่าต้องไม่มีสามีในคราวเดียวกันหลายคนเพราะนั่นคือ การกระทำของหญิงชั่ว ในขณะที่เพศชายจะมีภรรยากี่คนก็ได้ หรือแม้แต่การเที่ยวเตร่ในเวลากลางคืน การดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ สตรีเพศก็ไม่สามารถทำสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้เช่นเดียวกับเพศชาย

2. อัตบุคคลในฐานะของปัจเจกชน อัตบุคคลในฐานะของปัจเจกชน หมายถึง บุคคลผู้ซึ่งยังคงอัตลักษณ์ของตนเองในส่วนที่บุคคลสามารถเป็นตัวของตัวเองได้ เป็นพื้นที่ของอำนาจที่ยังมีอยู่ในปัจเจกชน เรียกว่า “พื้นที่ส่วนตัว” ของความเป็นมนุษย์ ที่มีความรู้สึกนึกคิดอย่างอิสระ มีเสรีภาพในการแสวงหาความคิดที่เป็นอิสระ ความเป็นตัวเอง รวมถึงเหตุผลในการควบคุมตัวเองด้วยตัวเอง พูโกต์ มองเรื่องนี้ผ่านมิติของความคิด ว่าความคิดใดที่มีลักษณะเป็นสากลมักจะเป็นการครอบงำ จึงมองพื้นที่ในส่วนที่เฉพาะเจาะจงและปฏิสัมพันธ์กับอำนาจในระดับจุลภาค (Micro Power) ที่แสดงอัตลักษณ์ของบุคคลได้ โดยเฉพาะในเรื่องเพศวิถี หรือ อัตบุคคลทางเพศ (Sexual Subjects) พูโกต์ มองว่าเรื่องเพศเท่านั้นเป็นพื้นที่ปฏิบัติการที่เรายังคงใช้อำนาจควบคุมตัวเองได้ด้วยตัวเอง พูโกต์ ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะไม่ยอมรับสิ่งที่เขามาคอบงำเพื่อยืนยันในสิ่งที่เรียกว่า “สิทธิตามธรรมชาติ”

อย่างไรก็ตามความจริงเรื่องเพศวิถี หรือเพศสถานะนี้ได้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมมานานมากแล้ว แต่ถูกจำกัดขอบเขตพื้นที่ด้วยศาสนาและพิธีกรรมทางศาสนา (ทองกร โภคธรรม แปล, 2554) จนทำให้เกิดรูปแบบที่เป็นเงื่อนไขทางสังคม พูโกต์ ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องสร้างความสำคัญให้กับการสร้างอัตลักษณ์ที่มีอยู่เฉพาะตัว หรืออัตบุคคลโดยเฉพาะสตรีเพศ เช่น การเลือกคู่ครองด้วยความพึงพอใจของตนเอง ไม่ใช่เกิดจากเงื่อนไขของสังคมหรือวัฒนธรรมอื่นใด สตรีเพศควรมีพื้นที่ในส่วนที่ร่างกายของมนุษย์นั้นมีอิสรภาพ เสรีภาพ ซึ่งเป็นพื้นที่ให้มนุษย์ทุกคนไม่เว้นแม้แต่สตรีเพศ ให้สามารถควบคุมตนเองได้ด้วยตนเอง เช่น เราสามารถเลือกเพศที่เรามีความพึงพอใจร่วมกันในการใช้ชีวิตคู่ การเลือกแต่งงานกับชายที่ตนเองรักใคร่ หรือการที่จะไม่เลือกรักใคร่เลยก็ได้

เพศวิถี

เพศวิถีเป็นประเด็นปัญหาอย่างหนึ่งของความพยายามสร้างเสมอภาค เพื่อกดทับความแตกต่างทั้ง 2 ประการ ประกอบด้วย

1. ทางกายภาพ หมายความว่า ร่างกายที่ไม่ถูกกดทับด้วยอำนาจอื่นใด การไม่ตกเป็นทาส ไม่มีความแตกต่างหรือแบ่งแยกระหว่างเพศชายกับเพศหญิง การไม่ถูกซื้อขายในตลาดเหมือนกับสินค้าทั่วไป หรือการถูกกำกับไว้ด้วยระบบชนชั้นวรรณะ อาชีพ หรือประเพณีที่ยึดถือสืบทอดกันมา ในหลายพื้นที่ของโลกใบนี้ หากแต่สตรีเพศยังมิได้รับการปฏิบัติอย่างทัดเทียมกับเพศชาย สตรีเพศไม่มีอิสระใดใดเหมือนเพศชาย เช่น ในหลายศตวรรษก่อนประเทศจีนสามีมีสิทธิ์ฆาตรบราของตนได้โดยไม่ถูกลงโทษ (ประพันธ์

ผาสุกยี้ด แบล, 2557) ด้วยถือว่าภรรยาเป็นทรัพย์สินตามกฎหมาย “ของ” สามี สตรีเพศจึงถูกมองว่าเป็นเพียงวัตถุมีชีวิตแต่ไร้ซึ่งจิตวิญญาณ มีสถานภาพเป็นเพียงกลไกที่ใช้ในการสืบเชื้อสายเท่านั้นเอง

2. ทางจิตใจ คือ การมีอิสระทางความคิด สามารถพัฒนาปรีชาญาณ มีปฏิภาณไหวพริบ มีจิตใต้สำนึก โดยไม่ถูกบีบคั้นด้วยระบบความเชื่อใดๆ ให้กับชีวิตทั้งหลายตั้งแต่เกิด อิสรภาพทางจิตใจนี้ถือว่าพบเห็นได้น้อยมากในโลกใบนี้ เพราะตั้งแต่เกิดมามนุษย์เกือบทั้งหมดทั้งสิ้นถูกหล่อหลอมไปด้วยการอบรมเลี้ยงดู อุดมการณ์ทางการเมือง อุดมคติทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และการเลือกคู่ครอง มนุษย์จึงถูกเข้าหลอมของเงื่อนไขที่จัดไว้อย่างเรียบร้อย ด้วยการยึดเยียดสิ่งต่างๆ เข้าไปในระบบความคิด ชีวิต และประสบการณ์ กลายเป็นบริบทชีวิตที่ถูกส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นสืบทอดไปเรื่อยๆ หากสตรีเพศมีชีวิตที่เป็นเช่นนี้แล้วคงไม่อาจหาอิสรภาพในความเป็นสตรีเพศได้เลย

แม้ว่าเราจะยอมรับความเป็นมนุษย์ ในฐานะของบุคคลผู้ซึ่งอุดมไปด้วยความเห็นแก่ตัว และด้วยความเห็นแก่ตัวนี้เองทำให้มนุษย์กระทำการใดๆ อย่างไรเหตุผล และขาดความรับผิดชอบ จนไม่สนใจผลกระทบที่เกิดต่อผู้อื่น ทั้งที่การกระทำนั้นเป็นสาเหตุของการละเมิดสิทธิต่างๆระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้นการเลือกกระทำการสิ่งใดก็ควรจะต้องมีความรับผิดชอบต่อมนุษย์ทุกคน” (เนืองน้อย บุญยเนตร, 2539) นอกจากปัจจัยภายในนี้แล้ว ยังมีปัจจัยภายนอกที่ถือเป็นแรงขับเคลื่อนอย่างหนึ่งคือ อุปนิสัย(habit) ที่เกิดจากการหล่อหลอมโดยสภาพการเลี้ยงดูสิ่งแวดล้อม จารีต ศาสนา และกฎของสังคม จึงไม่มีการกระทำใดๆ ที่หลุดพ้นจากแรงขับเคลื่อนของอุปนิสัยเลย (วิศิษฐ์ วิศทเวทย์, 2547) เมื่อเป็นเช่นนี้ความพยายามปกป้อง ดูแล และป้องกันการถูกละเมิด รวมถึงการเรียกร้องความรับผิดชอบจากผู้ที่จะละเมิด ชัดขวาง หรือเป็นอุปสรรค ให้กระทำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้กับตัวเรา จึงเป็นความพยายามของผู้ที่สูญเสียความเป็นเอกภาพของตน โดยเฉพาะในสิ่งซึ่งเป็นพื้นฐานของชีวิต เช่น การมีชีวิตอยู่ , อิสรภาพ, การศึกษา และการครอบครองทรัพย์สินสมบัติ ของตนเอง ซึ่งมนุษย์ทุกคนควรจะได้รับทั้งหมดนี้อย่างเสมอภาคกัน ในความเป็นจริงกลับพบว่าสตรีกลายเป็นเพศผู้สูญเสียพื้นที่ และสิ่งต่างๆ อันเป็นพื้นฐานของชีวิต หรืออาจจะได้รับและครอบครองสิ่งเหล่านั้นเพียงนามธรรม ในขณะที่ถูกละเมิดอย่างเป็นรูปธรรม พูโกต์ พยายามรื้อระบบดังกล่าวเพื่อสร้างความเป็นธรรมที่เสมอภาคในสังคมรวมถึงความพยายามยกระดับความสำคัญทางเพศให้มีความเป็นเอกภาพ หรือการมีอิสรภาพทางเพศเพื่อการดำรงอยู่ได้ในฐานะมนุษย์เช่นเดียวกันในทุกสถานภาพ

สรุป

จากการศึกษาทัศนะของ มิเชล พูโกต์ (Michel Foucault) ในประเด็นของความเสมอภาคทางเพศ ประเด็นเพศวิถี เกิดจากเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ความคิด ความรู้ และวาทกรรม รวมตัวกันกลายเป็นอำนาจที่ส่งผลให้เกิดปัญหาการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งมีเพศสภาวะเป็นสตรีเพศ และอำนาจดังกล่าวถูกใช้ไปในการกำหนดและบงการความเป็นชีวิต และความเป็นไปของสตรีเพศ

ประเด็นเพศวิถีนี้นี้เกิดจากการขาดเสรีภาพและความเสมอภาคทางสถานภาพของสตรีเพศ ซึ่งเป็นผลมาจากปัญหาความเหลื่อมล้ำ การใช้อำนาจกดขี่ทางเพศ การครอบงำทางเพศ ความมีอคติ การเลือกปฏิบัติ ซึ่งทุกปัญหามีสาเหตุมาจากความแตกต่างทางเพศสภาพแทบทั้งสิ้น แม้ว่าความต่างทั้งหมดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองจากธรรมชาติ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับสิ่งเหล่านี้ ก็ควรจะต้องได้รับความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันตามธรรมชาติด้วย ซึ่งถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ควรได้รับอย่างเสมอภาค ด้วยธรรมชาติก็มิได้ขัดแย้งไปว่าเพศใดเพศหนึ่งนั้นจะมีคุณค่ามากไปกว่ากัน พูโกต์ พยายามชี้ให้เห็นการปฏิบัติทางเพศอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างที่ทำให้สตรีเพศถูกกดทับลงจนดูว่าด้อยกว่าเพศชาย และกลายเป็นบุคคลชั้นสองของสังคมไปโดยปริยาย

วิจารณ์

สำหรับบทความนี้ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่าอิสรภาพทางเพศที่จะเกิดขึ้นนั้น อาจจะถูกสถาปนาขึ้นเพื่อสนองแนวคิดที่พยายามบิดเบือนในเรื่องของสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งความต่างทางเพศนั้นมีใช้ถูกจำแนกตามเพศสภาพเท่านั้น แต่ต้องจัดปริมาตรให้กับบุคคลที่มีความแตกต่างกันในเรื่องของเพศสภาพอีกด้วย ซึ่งสังคมยังใช้พฤติกรรมทางเพศเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณงามความดีของสตรีเพศมากกว่าจะใช้พฤติกรรมอื่นๆ เป็นเกณฑ์ การใช้ทวิมาตรฐานในเรื่องการควบคุมทางเพศ ก็เพียงเพื่อการเอารัดเอาเปรียบ สร้างช่องว่างให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่อสตรีเพศ ทำให้สตรีเพศขาดอิสรภาพทางเพศ ผู้เขียนพยายามอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตยาวนานมาจนถึงปัจจุบันด้วยการอิงอาศัยทัศนะของ พูโกต์ เป็นฐานสำคัญ ในการแสดงมุมมองเกี่ยวกับสตรีเพศ รวมถึงบุคคลที่เป็นเพศชายแต่มีสภาวะจิตใจเป็นเพศหญิงและเพศหญิงที่มีสภาวะจิตใจเป็นเพศชายด้วย ในประเด็นเพศวิถีนี้นี้ผู้เขียนพยายามเชื่อมโยงทัศนะของ พูโกต์ เพื่อการอธิบายประเด็นเหล่านั้นกับสถานการณ์ปัจจุบันอีกด้วย

ในขณะที่ พูโกต์ พยายามใช้หลักเกณฑ์ต่างๆ ในการปรับทัศนคติของคนในสังคม ซึ่งแม้แต่นักปรัชญาสังคมการเมืองอย่าง จอห์น รอลส์ (John Rawls) ก็มีทัศนะที่สนับสนุนในเรื่อง ความยุติธรรมทางสังคม โดยเฉพาะสังคมที่มีการแบ่งปันส่วนของผลประโยชน์อย่างเหมาะสม (ศุภชัย ศุภมงคล, 2558) โดยเฉพาะการกำหนดสิทธิและหน้าที่อันเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมไว้เป็นกลางๆ ต่อทุกเพศ ทุกชนชั้น ด้วยความเป็นเอกภาพ แต่อีกหลายๆ ทัศนะเช่น ศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม และลัทธิขงจื้อ ล้วนพยายามส่งต่อความแตกต่างและความเหลื่อมล้ำทางเพศให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น จนไร้ซึ่งความเสมอภาค เพราะทั้งหมดนั้นได้อธิบายว่าความแตกต่างทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นเพศสภาพหรือเพศสภาวะจำเป็นต้องแตกต่างกัน การให้ความสำคัญทางเพศจึงต้องมีระดับความสำคัญที่เป็นไปตามบริบทของสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม จึงจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุด

อย่างไรก็ตามในประเด็นดังกล่าวผู้เขียนมีทัศนะว่า ความจริงแท้ของการมีสถานภาพทางสังคมจนเป็นที่ยอมรับในบทบาทของสตรีเพศนั้น จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม ศาสนา ประเพณี

วัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดู ตลอดจนความเชื่อเดิมๆ อันเป็นบริบทพื้นฐานเป็นสำคัญ เช่น การสร้างความรู้สึกว่าเพศหญิงต้องมีความละเอียดอ่อน เหมาะกับงานฝีมือ งานบ้าน และเลี้ยงดูบุตร ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นจุดเด่นและข้อดีที่มีอยู่ในสตรีเพศ และถือเป็นอำนาจในตัวเองอยู่แล้ว และในยุคสมัยปัจจุบันนี้เสรีภาพได้แพร่กระจายไปทั่วทำให้เกิดการยอมรับในความเสมอภาคของสตรีเพศและผู้มีเพศสภาวะเป็นสตรีเพศ ผู้นำของหลายประเทศก็เป็นสตรี และอีกหลายประเทศก็เปิดกว้างสำหรับรักษามเพศมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร เตชะพีระ. (2558). (ผู้แปล). *เสรีนิยมกับประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- กิริติ บุญเจือ. (2538). *จริยศาสตร์ สำหรับผู้เริ่มเรียน*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เนืองน้อย บุญยเนตร. (2529). *จริยศาสตร์กับปัญหาปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนืองน้อย บุญยเนตร. (2539). *จริยศาสตร์ตะวันตก คานท์ มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาร์ท*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพันธ์ ผาสุกยัต. (2557). (ผู้แปล). *อิสรภาพ : กล้าที่จะเป็นตัวของตัวเอง*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: พรีเมียมดี พับลิชชิง.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา. (2556). *มนุษย์กับศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มิเชล ฟูโกต์. (2551). *Michel Foucault*. แปลโดย ชีรยุทธ บุญมี. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- มิเชล ฟูโกต์. (2554). Michel Foucault, *The chapter "Les Corps dociles" from Surveiller et punir*, ร่างกายใต้บังคับการ ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสยามใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 2). แปลโดย ทองกร ไก่ธรรม. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2552). *คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์: จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2557). *ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- สายพิน ศุภทอมงคล. (2558). *ฟูโกต์ ความรู้แบบพทพา*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์.
- สมภาร พรหมทา. (2538). *ปรัชญาสังคมและการเมือง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภชัย ศุภมงคล. (2558). *จอห์น รอลส์: ว่าด้วยทฤษฎีความยุติธรรม และชีวิตของจอห์น รอลส์*. กรุงเทพฯ: วิถีดอร์